

Байдак Людмила Іванівна

(Суми, Україна)

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

(Методика викладання мови та літератури)

**ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНЕ НАВЧАННЯ ВИДАМ МОВЛЕННЄВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У
НЕЛІНГВІСТИЧНОМУ ВИЩІ**

Сучасні методики викладання іноземної мови намагаються максимально наблизити умови навчального процесу до умов сучасної комунікації. У пошуках удосконалення, раціоналізації, підвищення ефективності навчання іноземній мові, методисти останні десятиліття все більше уваги звертають на те, що усі види мовленнєвої діяльності у реальних умовах життя людини тісно взаємопов'язані, а отже навчання різним видам мовленнєвої діяльності має бути інтегрованим.

Взаємопов'язане навчання передбачає паралельне та збалансоване навчання усіх видів мовленнєвої діяльності на основі спільного мовного матеріалу у послідовно-часовому співвідношенні. У процесі вивчення певної теми читання, аудіювання, письмо та говоріння виступають або метою, або засобом навчання, забезпечуючи опрацювання та засвоєння лексико-граматичного матеріалу, залучаючи слухові, зорові та моторні аналізатори.

Предметом дослідження є мовленнєва діяльність в аспекті взаємозв'язку її видів.

І.А.Зимняя визначає мовленнєву діяльність як процес активного, цілеспрямованого, опосередкованого мовою та зумовленого ситуацією спілкування прийому та видачі повідомлення у взаємодії людей між собою (один з одним). Зазначається, що мовленнєва діяльність може входити в іншу,

ширшу діяльність (ігрову, навчальну, трудову), але може також бути самостійною (наприклад, діяльність письменника). [1]

Основні види мовленнєвої діяльності поділяються на продуктивні (говоріння та письмо) і рецептивні (аудіювання та читання). Продуктивні види мовленнєвої діяльності спрямовані на відтворення і повідомлення інформації, а рецептивні на її отримання та прийом.

Кожне мовленнєве вміння має певний набір психологічних, фізіологічних механізмів, які є основою для сприйняття та продукування мови. Важливо зазначити, що психологічні операції, пов'язані з переходом від мови до думки під час аудіювання та читання, а також від думки до мови в процесі усного мовлення та письма, є евристичними за суттю та носять характер розумових комунікативних завдань.[2] Опанування цими операціями в іншомовному мовленні є такою ж обов'язковою умовою, як і оволодіння мовними засобами вираження думки.

У процесі говоріння або письма ми на основі внутрішніх та зовнішніх спонукань оформляємо свої думки засобами мови, кодуючи їх за допомогою звукового або графічного коду. Слухаючи або читаючи інформацію, ми декодуємо її, тобто розпізнаємо отримані сигнали і розуміємо думку, що передається. У процесі прийому та передачі використовуються різні за характером мовленнєві операції. При кодуванні здійснюється вибір необхідних слів, граматичне оформлення повідомлення, його озвучення або графічне оформлення. При декодуванні відбувається розпізнавання звукових чи графічних сигналів у процесі співвіднесення їх з наявними у свідомості образами, розпізнавання слів та граматичних засобів і, як результат, розуміння повідомлення. Граматичні, лексичні, фонетичні та графічні операції у рецептивних та продуктивних видах мовленнєвої діяльності принципово відрізняються, що необхідно враховувати у процесі навчання іноземній мові. Розглянемо особливості кожного виду мовленнєвої діяльності.

Аудіювання. Оволодіння іноземною мовою як засобом комунікації включає не лише здатність висловлювати свої думки, але й уміння зрозуміти мову інших людей як під час безпосереднього спілкування, так і при прослуховуванні радіо чи телепередач, оголошень на вокзалі чи в аеропорту і т.п. Тож вчити студентів слухати і розуміти іншу мову є важливим завданням у навчальному процесі. Встановлено, що в реальних умовах комунікації питома вага сприйняття мови на слух складає 45%. Таким чином, аудіювання є безумовним лідером серед інших видів мовленнєвої діяльності, займаючи значну частину навчального часу. Окрім конкретних завдань, спрямованих на розвиток навичок і умінь цього виду діяльності, студентам під час практичних завдань доводиться слухати і розуміти мову викладача та одногрупників. Ефективність прийомів та технологій навчання аудіюванню базується на розумінні структури цього уміння, його психологічних та психолінгвістичних характеристик.

Як вид мовленнєвої діяльності аудіювання характеризується тим, що:

- людина схильна до нього генетично;
- реалізується в усному спілкуванні;
- незважаючи на внутрішню активність, є не ініціативним, а реактивним процесом;
- є рецептивним видом мовленнєвої діяльності;
- формування та формулювання думки здійснюється внутрішнім способом;
- є зовнішньо невираженим процесом внутрішньої активності. [1]

Основу аудіювання складає процес смислового сприйняття аудіоінформації. Осмислення може мати позитивний або негативний результат. Позитивний результат веде до розуміння повідомлення, а негативний до його нерозуміння. Про те, що аудіювання відбулося, а не було лише слуханням, свідчить позитивний результат процесу смислового сприйняття.

Навчання аудіюванню повинно здійснюватися у взаємодії з говорінням, читанням та письмом. З читанням аудіювання пов'язано тим, що обидва є рецептивними видами мовленнєвої діяльності, та в їх структурі виділяють схожі навички і уміння, які студенти мають переносити з одного виду діяльності на інший. Зв'язок з говорінням і письмом виявляється в тому, що результатом аудіювання є дія, яка передбачає подальше використання отриманої інформації у процесі мовлення або письма.

Читання – це самостійний вид мовленнєвої діяльності, який забезпечує письмову форму спілкування. Воно займає провідне місце за використанням, важливістю та доступністю. Як рецептивний вид діяльності воно пов'язане зі сприйняттям та розумінням інформації, закодованої графічними знаками. У читанні виділяють змістовий план (про що текст) та процесуальний план (як його прочитати та озвучити). Результатом змістового плану є розуміння прочитаного, для процесуального плану – сам процес читання, тобто співвідношення графем з морфемами, формування внутрішнього мовленнєвого слуху, що виражається в читанні вголос та про себе, швидкому та повільному, з повним розумінням чи розумінням загального змісту.

У структурі читання як виду мовленнєвої діяльності виділяють мотив, мету, умови та результат. Мотивом завжди є спілкування або комунікація за допомогою друкованого слова. Метою – отримання інформації, яка цікавить читача. Умови передбачають оволодіння графічною системою мови та прийомам вилучення інформації. Результатом діяльності має стати розуміння або вилучення необхідної інформації з прочитаного з різним ступенем точності і глибини. У процесі навчання іноземній мові читання виступає і як мета, і як засіб. У першому випадку ним необхідно оволодіти як джерелом отримання інформації; у другому – використовувати його для кращого засвоєння мовного та мовленнєвого матеріалу.

Знайомство з правилами читання, формування навичок правильного прочитання та озвучення інформації відбувається на початкових етапах

вивчення іноземної мови. У вищому навчальному закладі читання в основному спрямовано на пошук та обробку нової текстової інформації. Перед студентами стоїть завдання навчитися розуміти автентичні тексти підручників, газет, популярних і спеціалізованих журналів та Інтернет-джерел на професійно орієнтовану тематику; визначати провідну ідею автентичних текстів академічного та професійного спрямування; розуміти деталі рекламних матеріалів, інструкцій, специфікацій тощо. [3]

Читання тісно пов'язане з іншими видами мовленнєвої діяльності. З письмом їх поєднує спільна графічна система, що необхідно враховувати і розвивати ці види діяльності у взаємозв'язку. Читання також пов'язане з усним мовленням. Читання вголос є «контрольованим говорінням», читання про себе – внутрішнім слуханням та внутрішнім приговорюванням одночасно.

Говоріння є видом мовленнєвої діяльності, за допомогою якого (разом із слуханням) здійснюється вербальне спілкування. Воно є найактивнішою формою мовленнєвої взаємодії і відноситься до продуктивних видів мовленнєвої діяльності. Навчання говорінню забезпечує вирішення пізнавальних та комунікативних завдань, формування у студентів знань, ціннісних орієнтацій, організації їх спільної діяльності. Форми говоріння можуть бути різноманітними, від простого вигуку, називання предметів, відповідей на запитання до самостійних розгорнутих висловлювань. Говоріння підрозділяють на монологічне та діалогічне. Якщо монологічне мовлення відбувається в групі, то один студент використовує говоріння, тоді як інші студенти – аудіювання. Діалогічне ж мовлення передбачає участь різної кількості учасників. Аудіювання та говоріння, тісно взаємодіючи, сприяють розвитку один одного у процесі навчання. Обидва процеси супроводжуються активною розумовою діяльністю.

Основною метою навчання говорінню є розвиток у студентів здатності здійснювати усне спілкування в різноманітних соціально детермінованих ситуаціях. Виділяють два рівні мовлення: підготовлений та непідготовлений.

Підготовлений рівень мовлення передбачає забезпечення його мовним матеріалом, виділенням часу на підготовку. Непідготовлене мовлення в цей конкретний момент здійснюється без підготовки і без опори. Передбачається, що такі опори вже є у розпорядженні студента, вони формуються впродовж самого процесу навчання.

Письмо - це складне мовленнєве вміння, яке дозволяє за допомогою системи графічних знаків забезпечити спілкування людей. Воно виступає продуктивним видом діяльності, який дає змогу записувати повідомлення для передачі іншим.

Навчання письму передбачене програмами з іноземної мови для усіх типів навчальних закладів. Метою є не лише навчання графіці та орфографії, але перш за все навчання писемному мовленню. Проте, як свідчить практика, цьому виду мовленнєвої діяльності відводиться досить скромне місце. Відбувається недооцінка потенціалу, яким володіє писемне мовлення для розвитку інших видів мовленнєвої діяльності, а отже ігнорується принцип їх взаємопов'язаного навчання. Уміння вести письмову комунікацію у різних стилях значно розширює мовний діапазон і позитивно впливає на розвиток усіх мовних вмінь. Саме під час писемного мовлення ми ретельно обдумуємо, відшліфовуємо, переробляємо інформацію, намагаючись правильно оформити написане. Письмові тексти вимогливі до дотримання мовних норм.

Методика формування навичок письма залежить від поставленої мети. Під час заняття використовують практичні (листи, анотації, резюме, автобіографії) і навчальні (твори, есе, письмове реферування текстів) види писемного мовлення. Окремим підвидом навчального письма можна виділити креативне письмо. Під цим видом письма розуміють вправи продуктивного характеру різного ступеня складності, різноманітні за формами та змістом, часто у формі гри. Такий вид роботи може відбуватися лише в особливій атмосфері творчої свободи.

Проблема навчання писемному мовленню є актуальною, особливо для нелінгвістичних вишів. Студенти будь-яких спеціальностей повинні оволодіти уміннями, які необхідні для того, щоб писати тексти різного спрямування, пов'язані з особистою та професійною сферами діяльності; писати у стандартному форматі деталізовані завдання і звіти, пов'язані з академічною та професійною сферами; готувати і продукувати ділову та професійну кореспонденцію; писати резюме, тощо. Робота над такими текстами проводиться на етапі професійно-орієнтованого навчання у контексті майбутньої професійної діяльності, сприяючи таким чином розвитку іншомовної професійно-орієнтованої компетенції.[3]

Для того, щоб брати участь у спілкуванні, студент повинен володіти як продуктивними уміннями (говоріння, письмо), так і рецептивними (аудіювання, читання). Як у реальному спілкуванні поєднуються чотири види мовленнєвої діяльності, так і в навчальному процесі навчання будь-якому із них повинно відбуватися у взаємодії з іншими. До того ж, відсутність взаємопов'язаної основи навчання продуктивним та рецептивним видам мовленнєвої діяльності гальмує формування кожного із них, не дає змоги досягти суттєвих результатів. Взаємозв'язок різних видів мовленнєвої діяльності протягом усього курсу вивчення мови має бути природнім, тобто таким, який за своїми психологічними характеристиками відповідає процесам реального спілкування. У реалізації такого підходу в навчанні рецептивні види мовленнєвої діяльності повинні відповідати своєму основному комунікативному призначенню – вилученню необхідної інформації, а продуктивні її викладенню. Саме таке оволодіння видами мовленнєвої діяльності відповідає цілям навчання іноземній мові у нелінгвістичному виші.

Література:

1. Зимняя И.А. Лингвопсихология речевой деятельности. — М.: Московский психолого-социальный институт, Воронеж: НПО «МОДЭК», 2001. — 432 с.

2. Леонтьев, А.А. Мыслительные процессы в усвоении иностранного языка // Иностранные языки в школе. — М., 1975. — № 5.

3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. — К.: Ленвіт, 2003, 261 с.